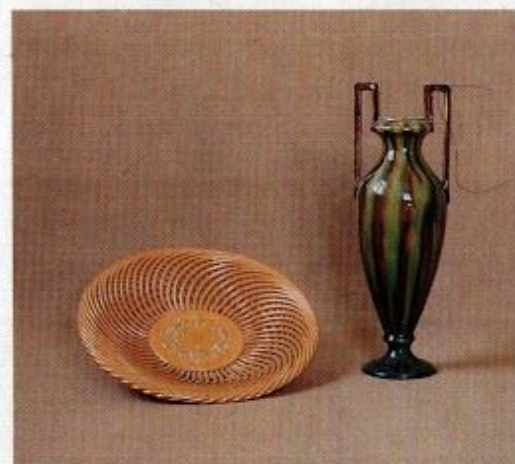


**Majolika**  
är en beteckning, som vid fabriker av detta slag användes om produkter med färgtillsatser i glasyren, såsom rött, grönt osv., vilket blev vanligt omkring sekelskiftet 1900. Här visas bl.a. några exempel på sådan glasyr.



Flätat fat av ljust gyllenbrunt gods med klar glasyr och vas i empire-stil med majolikaglasyr.

BODA



Liten jugendskål med invändigt klar och utvändigt brunflamdig glasyr. (N.B.)



Blomvaser med randad glasyr i grönt och rödbrunt. (N.B. — Cbr. Hardell.)



Ljusstake i rokokostil och blomvägare av 1800-talsmodell med majolikaglasyr. (N.B. — Cbr. Hardell.)

TILLINGE II



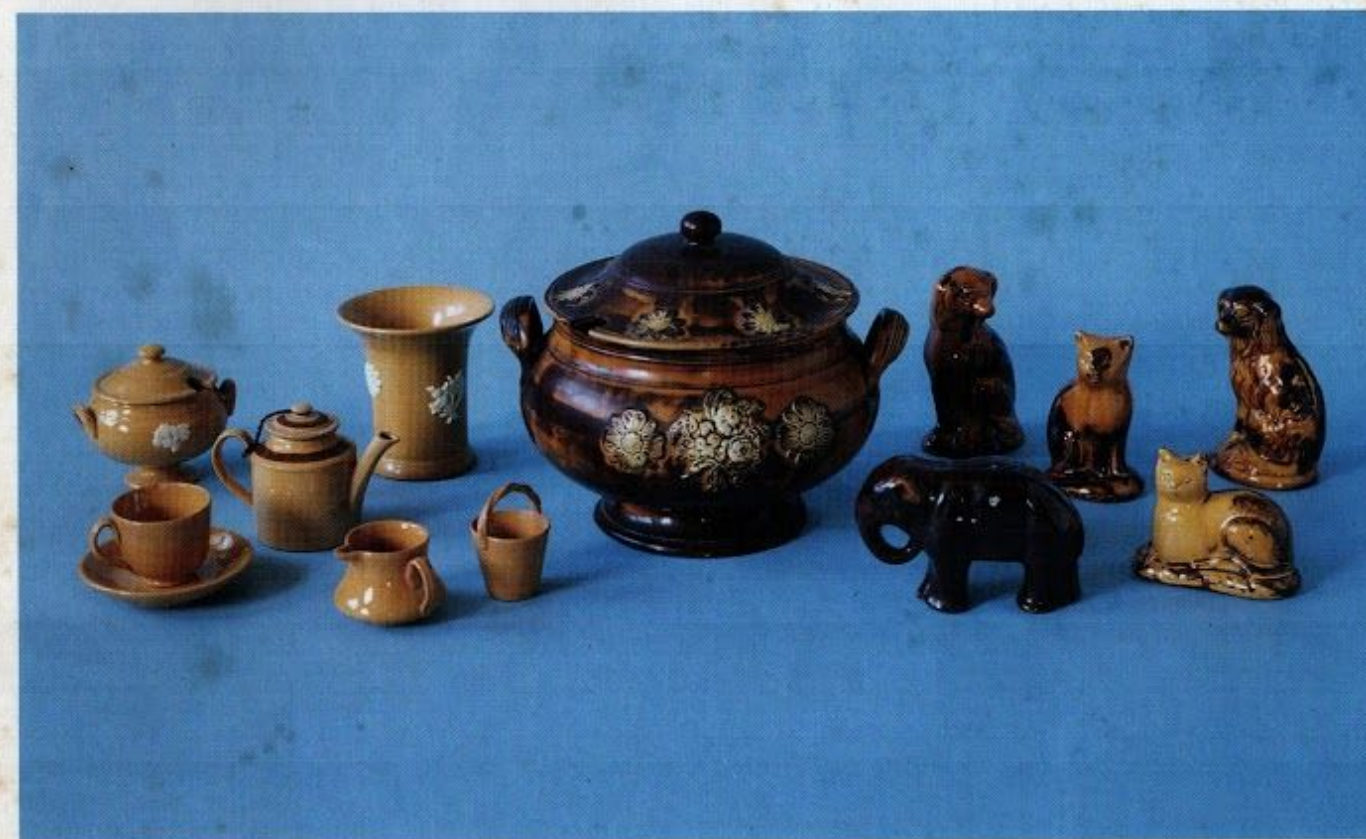
Päron-sparbössa och blomkruka med fläckig majolikaglasyr samt filbunkeskål och blomvas med enfärgad, grön glasyr.



Blomvas med "rinnande", halv-matt, beige-färgad glasyr; liten blomburk av vit terracotta, varvad med rödfärgad d.o, tändsticksställ i gul terracotta med tvärreflad kupa och röd målning; blomvas av vit lera med ljusblå dekormålning under glasyren; grängad blomkruka med marmorerad glasyr samt liten vas med matt, ljusröd glasyr.

Tryckeri AB Primo Oskarshamn 1989  
Printed in Sweden.

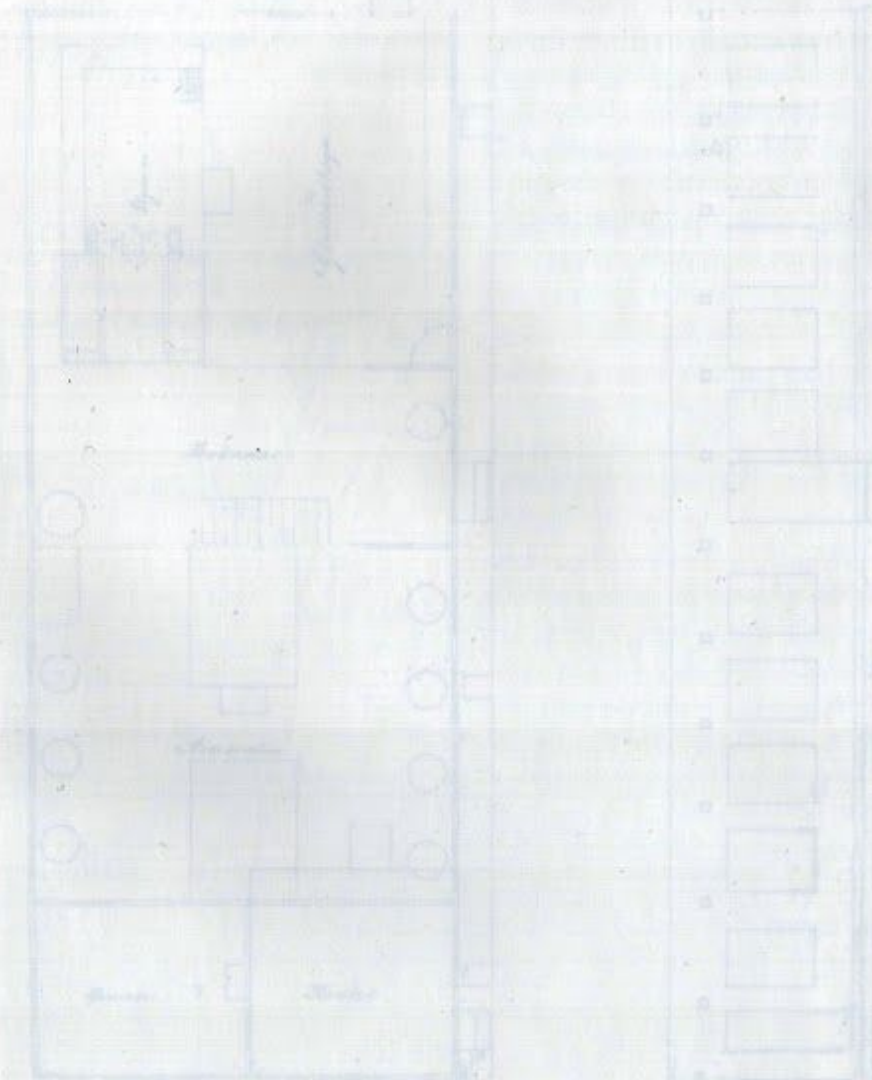
# GAMMAL BRUKS- OCH PRYDNADSKERAMIK Från Öst-Småland



om Tillinge, Boda och Oskarshamns  
fajansfabriker 1858—1928 samt deras  
produkter och fabriksstämplar

av Karl Hammer

# GAMMAL BRUKS- OCH PRYDNADSKERAMIK Från Öst-Småland



I Ålesås socken av Strängnäs härad i Kalmar län — i nuvarande samhället Timmersåbena — anlades på 1850-talet en liten fabriksbyggnad, Tillinge Fayence- och Terracotta Fabrik, för tillverkning av guldglaserad keramik, som under åren har varit känd för sin kvalitet. Tillverkningen har varit omfattande och har varit ett viktigt näringslivet för ortens befolkning. Här har också varit ett stort antal andra fabriker, som tillverkat olika slag av keramik, glas och metallvaror. Detta har varit en viktig del av den industriella utvecklingen i området. Här har också varit ett stort antal andra fabriker, som tillverkat olika slag av keramik, glas och metallvaror. Detta har varit en viktig del av den industriella utvecklingen i området.

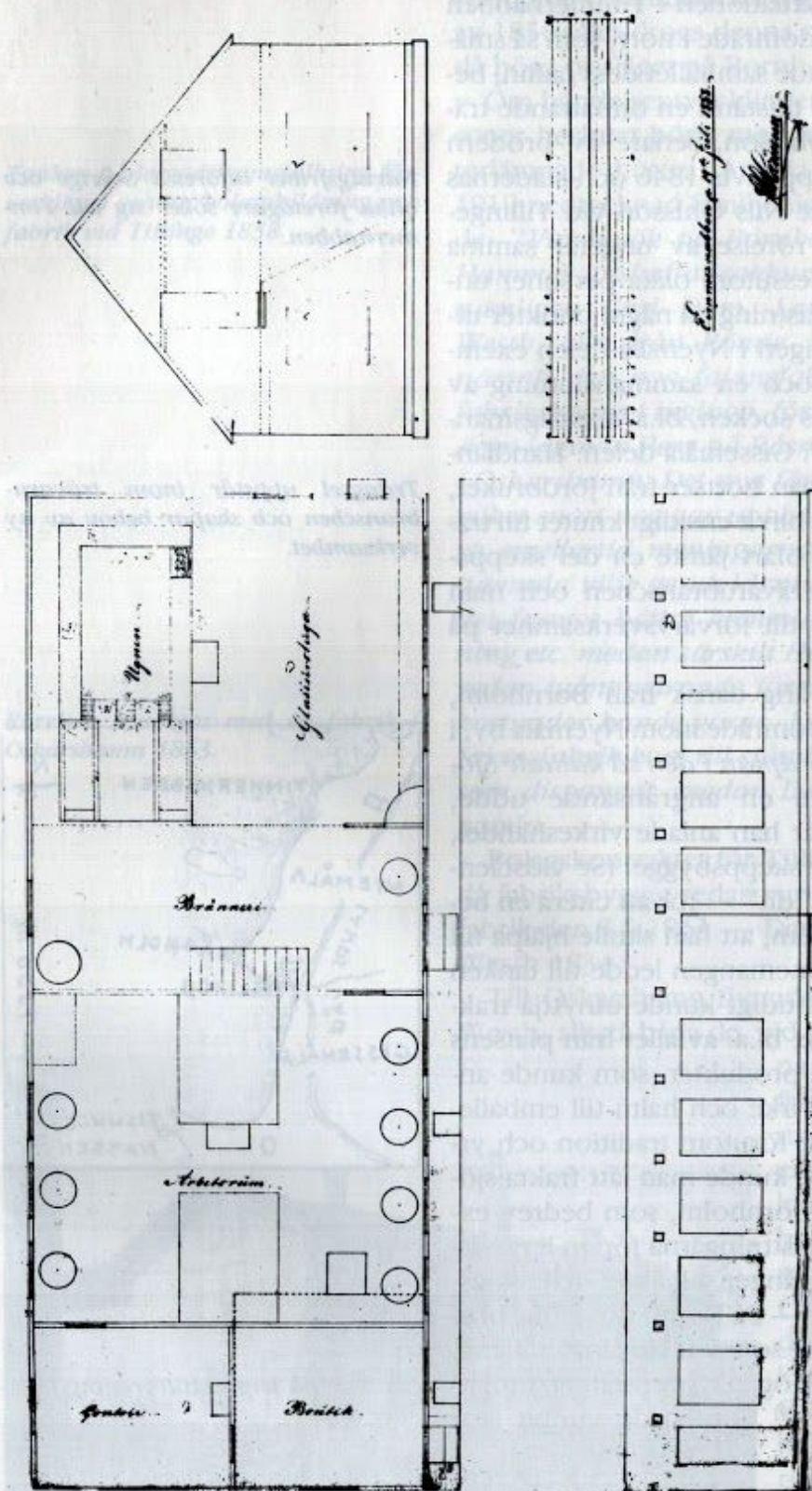
Timmersåbena i maj 1909  
Karl Hammer

Ritning av K.L. Hammer till fabriksbyggnad, daterad den 15 juli 1854.  
(Kilner 1894, s. 104)

Första omslagssidans foto visar några Tillingeföremål, nämligen:  
Leksaksservis och blombägare med klar glasyr på gult gods samt terrin  
och djursparbössor med flammig brunstenglasyr.

av Karl Hammer

GAMMAL  
BRUKS- OCH  
PRYDNADSKERAMIK  
Från Öst-Småland



I Ålems socken av Stranda härad i Kalmar län — i nuvarande samhället Timmernabben — anlades på 1850-talet en liten fabrik, Tillinge Fayence- och Terracotta Fabrik, för tillverkning av s.k. gul fajans, som under loppet av närmast följande decennier fick två avläggare i nämnda socken och en i Oskarshamn. Dessa fabriker, som sammanlagt verkade i drygt 70 år, och deras tillverkning har efter sitt upphörande blivit föremål för ett stort allmänt intresse, särskilt bland samlare. Härtill har bidragit, att inte bara deras tillverkning utan även deras historia alltsedan 1930-talet då och då har skildrats i såväl lokal dagspress som andra media, skildringar där det historiska innehållet har varit en blandning av fantasi- och verklighetsstoff, delvis beroende på bristfällig sakkännedom hos berättarna. Därför inledes denna skrift — som främst avser att ge en del tips om särskiljande drag för identifiering av de olika fabrikeras produkter — med en något detaljerad men kortfattad redogörelse för huvuddragen i deras uppkomst- och utvecklingshistoria, grundad på vad bevarade arkivalier, uppgifter i offentliga arkiv, förstahandstradition m.m. har att förtälja.

Timmernabben i maj 1989  
Karl Hammer

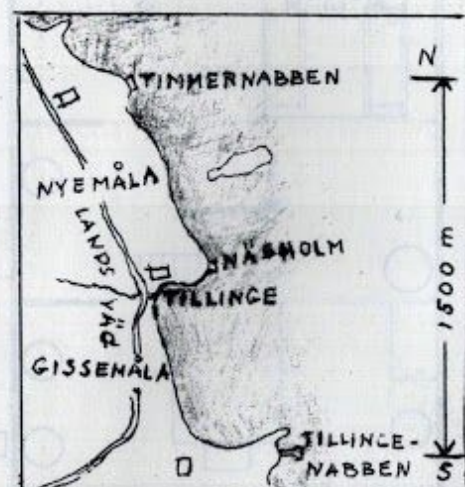
Ritning av H.L. Hammer till fajansfabrik, daterad den 19 juli 1858.  
(Kalmar läns museum)

Låt oss börja med en återblick på situationen i Timmernabben vid 1800-talets mitt: Inom det strandområde i norr, som så småningom kom att ge hela det nuvarande samhället dess namn, bedrevs sedan 1820-talet med särskilt tillstånd en omfattande trävaruexport av handlanden Nils Ohlsson, senare av brodern Sven Ohlsson. Sedan skråtvånget upphävts 1846 och städernas monopol på handel brutits, startade Nils Ohlsson vid Tillingenabben i söder en ny, liknande rörelse av ungefär samma omfattning. På 1850-talet bedrev dessutom olika personer under längre eller kortare tid virkesutlastning på några punkter utmed mellanliggande stränder, nämligen i Nyemåla-delen exempelvis handlandena Kock, Årnell, och en sammanslutning av 6—7 bönder från några byar i Ålems socken, bl.a. riksdagsmannen Gustaf Jonsson i Skäppentorp; i Gissemåla-delen: Handlandena Carlström och Nyqvist. Om man bortser från jordbruket, hade näringslivet på platsen sålunda blivit ensidigt knutet till trävaruhanteringen med tillhörande sjöfart jämte en del skeppsbyggen<sup>1)</sup>, det blev trängsel inom trävarubranschen och man började söka efter fler möjligheter till förvärvsverksamhet på platsen.

På sommaren 1857 hade en 27-årig dansk från Bornholm, Henrik L. Hammer, inköpt ett strandområde inom Nyemåla by, i köpehandlingen angivet som "en Jordplan i den så kallade Sjöborfvan eller Sjöbagen"<sup>2)</sup>, jämte en angränsande udde, Näsholm<sup>3)</sup>, med hamnmöjlighet, där han anlade virkeshandel, kompletterad med anläggningar för skeppsbygge. (Se vidstående kartskiss.) Snart "kom 'gubbarna' dit" — för att citera en berättare — "och 'tog ihop med' honom, att han skulle hjälpa till med att 'få igång' något nytt". Resonemangen ledde till tanken på lergodstillverkning, där man samtidigt kunde utnyttja traktens rikliga tillgång till billigt bränsle, bl.a. avfallet från platsens egna brädgårdar. Andra av traktens produkter, som kunde användas i sådan verksamhet, var lådvirke och halm till emballering av varorna. Det, som saknades, förutom tradition och yrkeskunnande, nämligen lämplig lera, kunde man lätt frakta sjövägen från det relativt närliggande Bornholm, som bedrev export av lera sjöledes. De lokala förutsättningarna för en lergodstillverkning på platsen var alltså tillgången till skog och skogshantering i kombination med hamn. — På Bornholm fanns bl.a. en gulbrännande lera av liknande slag som vid Höganäs i Skåne, och där hade på 1830-talet, liksom i Höganäs, uppstått en omfattande produktion av s.k. gul fajans<sup>4)</sup>, som hade vunnit stor

Näringsfrihet införes i Sverige och olika företagare söker sig till Timmernabben.

Trängsel uppstår inom trävarubranschen och skapar behov av ny verksamhet.



Tanken på lergodstillverkning kommer upp.

1) Skeppsbyggeri i mera fast organiserad form och i större skala startade först vid mitten av 1860-talet. Jfr Bernt Åhlund: "Timmernabben, Skutor och skeppsbyggeri under 100 år", (Frank Stenvalls förlag, Malmö, 1980). — I övrigt om T-nabben, se Ålemsboken, sid 163—171.

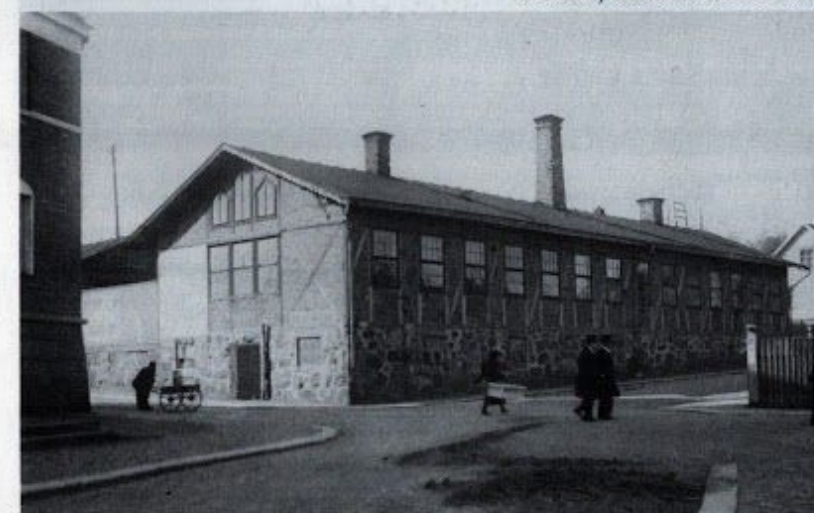
2) Benämningen "Tillinge" på detta område kan ha uppkommit som en följd av fabriksnamnet, som i sin tur kan vara inspirerat av det närliggande Tillingenabben, ett namn som finns belagt långt tidigare.

3) Udden Näsholm torde längre tillbaka i tiden ha varit en halvö, från nordsidan förenad med fastlandet genom en låg, platt bank, ett näs.

4) Benämningen "fajans" användes ibland på 1700- och 1800-talen i vidare utsträckning än i dag, bl.a. om flintgods och annat blyglaserat gods, som bränts två gånger, skrojbörning och därefter glaserat och ny bränning.

Tanken på lergodsframställning förverkligas genom bolagsbildning och fabrik vid Tillinge 1858.

Rörelsen utvidgas med en fabrik i Oskarshamn 1863.



Oskarshamnsfabrikens verkstadsbyggnad enligt ett vykortsfoto från 1925, då byggnaden allttjämt stod kvar. T.v. syns hörnet av järnvägsstationens byggnad.

spridning i Danmark med grannländer. Under en period i slutet av 1850-talet drogs denna med svårigheter på grund av det just då höga prisläget på Bornholm inte minst vad gäller bränsle.

Om händelseutvecklingen i Timmernabben, sedan några personer beslutat börja med lergodstillverkning, har Hammers efterlämnade hustru, Amalia H., i en efter hennes berättelse år 1919 nedtecknad familjehistorik summariskt nämnt bl.a. följande: "Vid besök på Bornholm under sommaren /1858/ bade Hammer anskaffat sakkunniga medhjälpare och intressenter, nämligen Carl Dam, Lars Jörgensen och såsom arbetare Westh, alla från Rønne. Den 20 september 1858 var, som nämnt, den nya fajansfabriken i det närmaste färdig. — I fabriksbolaget ingingo, förutom Hammer, Dam och Jörgensen, även lagman Berg på Råsnäs samt dennes vän, konsul Deurell i Oskarshamn. Det nya företaget visade sig vara en god affär, vilket snart nog gav uppbövd till utvidgningsplaner. Härvid voro emellertid meningarna delade såtillvida, att de två sistnämnda ville ge utvidgningen formen av en filialfabrik, där det funnes bättre kommunikationer, möjlighet till utförsäljning etc. medan särskilt Hammer ansåg bättre att förstora det redan igång varande företaget, varvid inbesparing av driftskostnader kunde göras. Den förra åsikten segrade och en ny fajansfabrik kom till stånd i Oskarshamn 1863 med Jörgensen som disponent, medan Dam och Hammer stannade vid den gamla. —"

Bolagskontraktet för Tillinge fabrik är daterat den 17.9.1858, då fabriksbygget redan var nästan färdigt, och för Oskarshamns fabrik den 8.5.1863. — Dam var född 1835, Jörgensen 1836 och Westh 1834.

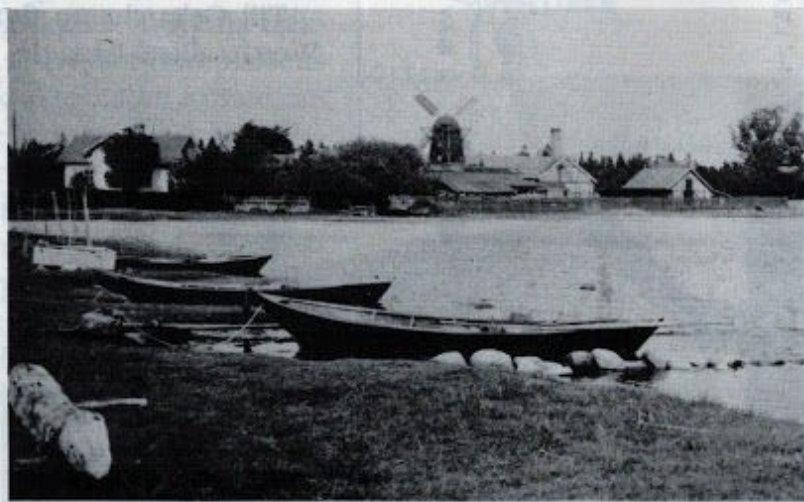
Till Oskarshamn flyttade, förutom Jörgensen, även bl.a. J.J. Westh, alltså båda de, vid sidan av Dam, viktigaste medarbetarna vid Tillingefabriken.

Oskarshamnsfabriken blev dessutom större än denna. Även om Dam, som hade överinseendet över båda fabrikena, bodde kvar i Timmernabben, där han ägde hus, tycks således tyngdpunkten i verksamheten i praktiken ha förskjutits till Oskarshamn. Denna utveckling betydde ett avsteg från den ursprungliga tanken med det hela, att skapa utkomstillfällen i Timmernabben, och torde väl ha inneburit en komplicerande splittning av företaget, som det skulle kunna bli opraktiskt och oekonomiskt att bibehålla i längden. För Hammers del hade det dilemma uppkommit, att han

nu inte kunde utnyttja sina disponibla tillgångar som kapitalinsats i den utvidgade rörelsen. Det gällde ett outnyttjat markområde, tilltänkt för ändamålet, och en väderdriven såg på varvet, som hade kunnat flyttas dit och ändras till att utgöra en arbetskraftbesparande energikälla för fabriken att utföra det tunga arbetet med att bereda leran. Däremot hade han kommit i skuld

till bolagsmännen Berg och Deurell, som enligt bolagskontraktet skulle förskottera hans insats i O-fabriken, en skuld att amortera på fem år och under tiden förränta med tio procent. Denna skuld avbördade han sig dock efter ett år genom att — såsom det formulerats i avtalet — "avstå" sin andel i O-fabriken till Deurell, som efter Jörgensens död på hösten 1864 även övertog dennes femtedel. — Om händelserna efter det att Hammer och Jörgensen i oktober 1863 hade gift sig med Amalia resp. Ida Ohlsson (döttrar till förutnämnde Nils Ohlsson) berättar den förstnämnda bl.a. "Två gånger under de närmaste året (1864) voro Timmernabbsborna på besök i Oskarshamn, Dams och Hammers efter släde under vintern, Hammers samt — (olika syskon) — med häst och vagn under påföljande sommar. Jörgensens i sin tur tillbragte påsk och midsommar i Tillingenabben, även Jörgensens mor, som förklarade, att hon aldrig upplevat en sådan påsk. Redan efter ett år blev dock bemmet i Oskarshamn upplöst genom mannens för tidiga död." (27.10.1864, i äggvita eller, enligt kyrkböckerna, sockerssjuka.)

Hammer och hans svägerska Ida Jörgensen, som alltså blivit änka med ett barn fött kort tid efter mannens död, överlät efter någon tid sina andelar även i den gamla Tillingefabriken till övriga tre delägare. Tillsammans med några anhöriga, som var närmast till och kunde vara villiga att hjälpa till med företaget, samlades de på våren 1865 till en ny satsning, och ett bolag bildades under namnet "Tillinge nya Fabrik", uppdelat på sex andelar, motsvarande en insats av omkring 1.500:— kronor vardera. Delägare, förutom H. och Ida J., blev dennas bror, handlanden Emanuel Ohlsson, deras farbror, trävaruhandlanden Sven Ohlsson, samtliga i Timmernabben, samt H:s halvbror Peter Koefoed<sup>5)</sup>, grossist i Hamburg, och dennes kusin, keramikern P.G.A. Koefoed, född och utbildad på Bornholm men sedan verksam som fabrikant vid en av de stora porslinsfabrikerna i Köpenhamn, enligt uppgift Bing & Gröndahl. Han var några år äldre än de förut nämnda keramikerna, född 1827. Efter som han tydligen befann sig i Timmernabben redan tidigt på våren 1865, då han tillsammans med de övriga (den 24.4.1865) undertecknat ett avtal om leveranser av lera från Bornholm, har han självklart deltagit i ledningen vid uppförandet av den nya fabriken, liksom de föregående ritad av Hammer, som fick sin plats strax söder om den gamla och blev av ungefär samma storlek som Oskarshamnsfabriken. Till området flyttades den förut nämnda väderkvarnen och omändrades till att pumpa vatten, mala och slamma lera, bränna och mala glasyrer m.m. Tillverkningen kom i gång på nyåret 1866. I början av 1870-talet utvidgades fabriken genom tillbyggnad i verkstaden, anläggande av en ugn



Utsikt mot Tillinge nya Fabrik efter ett foto från 1913.

Ett nytt bolag bildas i Timmernabben och anlägger Tillinge nya Fabrik 1865.

5) Hammers far hade dött tidigt, varefter modern gift om sig med köpmannen Hans Koefoed i Hasle.

nummer två (rörugnar, där elden passerade genom ett antal vertikala rör via hål i ugnarnas golv och tak, rör uppbyggda av eldfasta segment med utkragningar för placering av s.k. "plader" (plattor) att ställa föremålen på), uppförande av packbod med snickarbod och smedja m.m. Utbyggnaden finansierades genom ett lån på 4.000:— kronor hos baron A.F. Rappe på Strömsrum, som denne lämnade mot 6% ränta men utan att begära säkerhet. Han hade f.ö. redan förut bistått H.L.H. med lån. — (Han tycks ha intresserat sig för att gynna företagsetablering i socknen.) — Keramisk ledare för denna fabrik var nämnde P.G.A. Koefoed, medan Hammer stod för försäljnings- och förvaltningssidan. — Dam kan vid denna tidpunkt, 1865, inte ha haft skäl att lämna det gamla företaget med dess då fullt verksamma fabriker för att engagera sig i en helt ny satsning.

Under ett eller annat år tycks de båda Tillingefabrikerna ha arbetat jämsides. I Oskarshamn inträffade emellertid förändringar kring årsskiftet 1867/68, i det att O-fabrikens störste delägare, Deurell, trädde i konkurs och att den verkställande, som anställdes efter Jörgensens död, Hans Peter Andersen, och även J.J. Westh beslöt att återflytta till Bornholm, där de sedermera drev egna fabriker. Sedan den gamla Tillingefabriken lagts ner, flyttade Dam på sensommaren 1868 till Oskarshamn och övertog den dagliga driftsledningen där. Efter att ha inköpt lagman Bergs andel ägde han två femtedelar i fabriken, medan återstoden vid Deurells konkursauktion hade inropats av fabrikören H. Hoffman, som bl.a. drev gelbgjuteri och replageri. Det tycks dock rätt snart ha visat sig, att verksamheten i Oskarshamn var hotad genom planerna för Nässjö—Oskarshamns järnväg, som skulle komma att ta en del av fabriken i anspråk, nämligen den viktiga del där bl.a. vattentäkten var belägen. Redan 1870 inköpte Dam en lantgård, Stora Boda, innanför kustköpingen Pataholm i södra delen av Ålems socken, där det fanns tillgång till hamn. Hit flyttade han 1874, sedan fajanstillverkningen i Oskarshamn hade upphört och Dams andel i fabriksfastigheten där överlåtits på nämnde Hoffman.

Redan något år före sin flyttning till Boda hade Dam troligen påbörjat anläggningen av Boda Fayence- och Terracotta Fabrik, som han var ensam ägare till och som han drev jämsides med jordbruket, en kombination som kunde vara praktiskt och ekonomiskt fördelaktig, t.ex. genom tillgång till egna transportmedel, hästar som kunde utföra visst arbete vid lerans beredning

Stora förändringar i det äldre företaget från och med 1868. Dess verksamhet upphör efter hand.

Dam flyttar till Boda och anlägger där en egen fabrik.



Boda Fayence och Terracotta Fabrik. (Av fabriksbyggnaden återstår nu, 1989, endast rester, men skogen mitt emot fabriken, på andra sidan vägen, är inhägnad med en enastående bred och välbyggd kallmur av sten, som i sig utgör ett märkligt byggnadsminne.)



(hästvandring), halm från den egna gården, viss tillgång till egen skog m.m. Man kunde också ha ett visst samarbete med den rätt närliggande Tillingefabriken, särskilt vad gäller lerlasterna. Med till Boda flyttade yrkeskunnig arbetskraft och säkerligen även formar (en del antagligen härrörande från den första Tillingefabriken) och andra inventarier från O-fabriken, där man inte längre skulle tillverka lergods. Den ugn, som användes i Boda, var av den typ, där godset sattes i kapslar till skydd mot direkt beröring med elden. — Efter några år upptog Dam äldste sonen, Adolf, som delägare och överlät i början av 1890-talet hela fabriken till denne, medan jordbruksdelen överläts på en hemmavarande dotter. Han bebodde dock dess mangårdsbyggnad till sin död 1912 (inte den av sonen Adolf Dam på 1890-talet uppförda bostadsvilla invid fabriken, som visas i Ålemsboken). — Efter Adolf Dams död 1922 drevs fabriken vidare i ännu några år, fram till 1928, då den arrenderades ut och slutligen lades ner 1932. — En redogörelse för verksamheten i särskilt Oskarshamn och Boda, varur flera uppgifter i denna skrift har hämtats, har givits av en dotterson till Adolf Dam, förre lagmannen Nils Baumgardt, i ett privat arbete från 1987, varav exemplar har deponerats i Kalmar läns museum, i stadsarkivet i Oskarshamn och hos Ålems hembygdsförening.

Beträffande den fortsatta utvecklingen vid Tillinge nya Fabrik skall helt kort nämnas följande: Av bokföringen framgår, att Emanuel Ohlssons andel i fabriksbolaget efter en tid övertogs av handlanden Carl G. Johansson i Kalmar, som tycks ha fungerat som fabriken kommissionär, och efter honom några år senare av Hammer. Fabrikör Koefoed dog redan 1882, varefter Hammer fick ta över även hans uppgifter. 1892 inlöste han Koefoeds sjättedel i fabriken. Tidigare hade han övertagit broderns andel och löste slutligen, 1905, in återstående två andelar. Kort därefter råkade han överraskande ut för stora penningförluster med åtföljande skuldsättning, helt vid sidan av sina egna och fabriksrörelsens affärer. Detta medförde bl.a. att en av sonen Harald H. planlagd modernisering av fabriksdriften fick ställas på framtiden och att man i fortsättningen måste arbeta under ständig brist på penningmedel. Några år efter Hammers död 1910 arrenderades fabriken ut på ett par år (1917—1919), varefter rörelsen med deltagande av några utomstående ombildades till aktiebolag. Den kapitalsatsning, som kunde åstadkommas, blev dock alltför begränsad för att möjliggöra rationalisering och lönsam drift under de depressionsår, som följde på första världskriget. Efter några års drift med hjälp av ett fåtal arbetare måste bolaget på sommaren 1924 begäras i konkurs, och fabriksfastigheten annonserades av konkursförvaltningen ut till försäljning, vilken kom till stånd på sommaren 1925. Därmed var efter 67 år den bornholmsinspirerade fajanstillverkningen i Timmernabben avslutad, och ett nytt företag startade tillverkning av keramik i annan stil (Gabrielfajans) i den övertagna anläggningen, medan Tillingeprodukterna, liksom syskonfabrikernas tillverkningar, efterhand övergick till att bli objekt för samlare. Det är särskilt med tanke på sådana och som ett svar på frågor från olika håll under senare år som denna skrift har tillkommit.

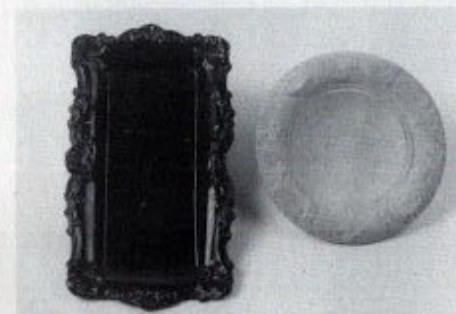
*Den fortsatta utvecklingen i Boda och Tillinge fram till de båda fabrikenas upphörande.*



*Barockartad reliefkanna i grå lera från Tillinge I, sign T.F.W. (W = Westb). Tillhörande lock har här gått förlorat. (Foto Bernt Åblund)*



*Urna i grå lera från Tillinge I, sign T.F.J (J = Jörgensen). Numera i Kalmar läns museum. (Foto Nils Baumgardt)*



*Brunglaserat pennfat, sign T.F., och liten skål i terracotta med märken efter en avslagen grepe, möjligen en "sykorg", sign TILLINGE FABRIK. (Foto AC Studio)*

#### Fabrikernas produkter\* samt stämplar och andra kännemärken

Som framgår av det föregående, har det i Stranda härad funnits fyra fabriker, som framställt sådant lergods som det här är fråga om. De är i tur och ordning: Tillinge Fayence och Terracotta Fabrik, 1858—1868; Oskarshamns Fayence och Terracotta Fabrik, 1863—1874; Tillinge nya Fabrik, 1865—1925; Boda Fayence och Terracotta Fabrik, 1874—1928(-32). De båda Tillingefabrikerna kan vi i det följande kalla Tillinge I respektive Tillinge II. — Fabrikernas tidiga produktion var en variant och en fortsättning på svensk mark av det som samtidigt framställdes i Rönne på Bornholm. Däri ingick bl.a. några modeller och mönster, som ursprungligen hämtats utifrån, såsom vissa formpressade föremål med i godset inpressade figurala motiv, exempelvis den s.k. apostlakannen och ett par andra reliefkannor, som tillverkades på flera olika håll.

Tillinge II hade en från grannfabrikerna delvis avvikande modellserie men hade sannolikt även fått överta formar från den gamla fabriken, och kanske även vice versa. Gemensamma för alla fabriken var bl.a. tre pipersornament, nämligen en större blombukett med en ros i och kopior av Thorvaldsens båda skulpturreliefer "Dagen" och "Natten", symboliserade av två bevingade kvinnofigurer, som påminner om de romerska gudinnorna "Aurora" och "Minerva med ugglan". I övrigt hade man mest egna varianter av ornament. När det gäller sådant som drejades upp, t.ex. terriner och bunkar av olika slag, fortsatte man vid alla fabriken med de från Bornholm ärvda formerna. — Tillinge I:s priskurant, tryckt 1859, upptar ett ganska rikhaltigt sortiment av artiklar för olika ändamål, varav några saknas i priskuranterna från Tillinge II och Boda, exempelvis apoteksburkar i fjorton olika storlekar, dubbelassiett, blomsterskål och fruktkorg med delfinfot, bläckhorn, durchslag, fidibusbägare (fidibus = hopvriden pappersremsa att tända cigarrer med), gardinblad, mjölksil, pomadbuk, sanddosa, sykorg i terracotta (troligen för nålar o.dyl.), urna på fot med maskaroner och vita ornament. En drejad spottlåda i tre storlekar har likaså försvunnit ur sortimentet men ersattes på 1870-talet med en halvmånformad, pressad d:o av en modell, som man ibland även kan få se tillverkad i gjutjärn. Å andra sidan har i Tillinge II:s priskurant från 1867 tillkommit bl.a. karott med pärlkant, kruka med två hanklar och lock, bådadera i flera storlekar, och små leksaksdjur i massiv lera, såsom kor, hästar, grisar, höns m.fl. Dessutom tillkommer i denna priskurant uppgift om dekormålning på godset.

Så småningom fick varje fabrik sina särdrag mera markerade, men då tekniken och den allmänna stiltypen följde samma tradition, blev skillnaderna inte större än att allmänheten lätt förväxlar de olika fabrikenas tillverkningar, om föremålen inte är försedda med signatur. (På Bornholm, där man i äldre tid sällan stämplade varorna, lär man i regel inte kunna avgöra vid vilken av fabrikenas ett föremål från den tiden är tillverkat.) Signaturer-

\* Illustrationer på särskild sid. 16 och följande.

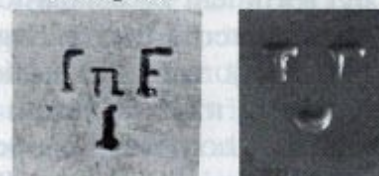
na utgjordes av stämplar, som trycktes in i godset på undersidan av kÄrlens botten. Om stämpeln innehåller hela eller en väsentlig del av namnet, är det inget problem, då t.ex. stämpeln TILLINGE FABRIK alltid avser Tillinge I och stämpeln TILLINGE nya FABRIK betyder Tillinge II. Oftast innehåller dock stämpeln endast begynnelsebokstäverna, alltså exempelvis T.F. resp. TnF. Den förra stämpeln brukar vara tydlig i en kraftig antikvastil och med en punkt efter varje bokstav. Stämpeln TnF är mindre och tunnare och saknar punkter. Den är ofta så svagt inpressad, att den blivit ofullständig med ett nästan oskönjbart eller helt osynligt n. Avståndet mellan T och F kan då verka onödigt stort. Från Oskarshamn-fabriken är två stämplor kända, dels OSKARSHAMNS FABRIK, dels O-F. Boda har, när det finns signatur, ett B.F. (Under stämplor från Tillinge I och Oskarshamn står ibland ett J eller W, vilket betyder, att föremålet är tillverkat av Lars Jör-gensen (J) eller J.J. Westh (W)). Den siffra, som dessutom brukar stå under stämpeln, avser föremålets storleksnummer: 1 = största storlek, 2 = nästa storlek, osv.) — Vid Tillinge II bytte man, sannolikt någon gång under åren 1885—1890, till den lätt bågformade signaturen *Tillinge* i kursivstil. På nya modeller, som fabriken tillskapade efter 1900, är denna signatur ofta rak och större och ibland inristad för hand. Sparbössor och leksaker är aldrig stämplade. Även i övrigt är det långt ifrån alltid som produkterna är signerade. Bodafabriken tycks förhållandevis sällan ha stämplat sin tillverkning.

Vanligaste stämplor:

Tillinge I



Tillinge II



1866—1885/90



1858—1868



1885/90—1925

Oskarshamn



Boda



1863—1874



1874—1928

Hänklar till bl.a. terriner och lock-krukor:

Tillinge II



Oskarshamn och Boda



Exempel från Tillinge I saknas.

Närmast likvärdiga med stämplor, då det gäller identifiering, är en del detaljer på somliga modeller. En sådan detalj är profilen på en viss typ av hänklar, nämligen sådana till bl.a. drejade terriner<sup>6)</sup> och lockkrukor, där Tillinge II skiljer sig från i varje fall Oskarshamn och Boda i fråga om refflingens utseende. (Se vidstående foton.) — Refflingsmönstret uppstod automatiskt, då lersträngen pressades fram genom det verktyg, som respektive fabrik en gång anskaffat för ändamålet, och var en gång för alla givet genom formen på pressverktygets mynning. — Andra särdrag är t.ex. under senare decennier, när det gäller Tillinge II och Boda, heldragen brun randmålning alternativt brunflam-målning vid Tillinge och gyllenbrun skärv hos godset från Boda, där man dessutom ännu i sen tid har bibehållit en ursprunglig guirland- eller kedjeformad randmålning, som vi senare återkommer till.

I fabrikenas äldre priskuranter talas om "brun glasur" och "grå glasur", vilket vanligen innebär, att leran var homogent infärgad och skärven lyser mörkt rödbrun eller brun resp. grå till gråbrun under den i regel ofärgade glasyren. Då det talas om "gul glasur", är det lerans naturliga brännfärg, som lyser igenom. Den ofärgade leran gav vid normal bränntemperatur en blekgul skärv. Genom den blanka glasyren, som dessutom i sig själv hade en svagt gulaktig nyans, förhöjdes färgen på det glaserade godset till klargul. Vid något högre temperatur uppstod en svag dragning mot rödbrunt. Vid alltför hög temperatur fick godset en kraftigt rödbrun eller grönaktig missfärgning. (Sistnämnda kan ibland faktiskt vara vacker, nämligen om grönfärgningen utfallit jämnt över hela föremålet.) Den icke avsedda bruntoningen skall inte förväxlas med den jämna, gyllenbruna ton hos skärven, som man avsiktligt kan ha åstadkommit genom infärgning av leran eller som under senare decennier normalt uppstod i Boda, där man börjat blanda den gulbrännande bornholmsleran med en lokalt förekommande rödlera, vilket inte förekom vid övriga fabriker. Bodas gyllenbruna ton blev mörkare eller ljusare, beroende på mängden tillsatt rödlera i blandningen. Under den sista tiden har man vid Boda uppenbarligen även tillverkat gods i enbart rödlera, då sådant med Bodas signatur har förekommit i antikhandeln. Detta beror då på att lertillgångarna på Bornholm vid den tiden börjat sina och exporten av lera upphörde. — Gods, som under längre tid använts i hushållet och varit mycket i diskvatten har mörknat av detta.

När det gäller leksaker, som aldrig är signerade, kan det vara vanskligt att fastställa ursprunget även om det finns detaljskillnader, som kan studeras i fotomaterialet på sid. 18 och 21. I fråga om senare decenniers tillverkning kan man helt allmänt räkna med att föremål med gyllenbrun skärv vanligen är från Boda och att föremål med gul skärv av oblandad lera är från Tillinge II, undantagandes att sistnämnda fabrik ibland kan ha använt restpartier av infärgad lera i sådan tillverkning.

<sup>6)</sup> En priskurant från Boda — den enda hittills påträffade — troligen från 1890-talet, upptar även en formpressad terrin. Någon sådan finns däremot inte med i övriga priskuranter. Från Oskarshamn saknas priskurant.

Med modellerna från Bornholm följde de dekorationselement, som utmärkte dess keramik, först och främst de ornament i vit piplera (blommor, allegoriska scenerier m.m.), som sattes på bl.a. terriner, blomkrukor, te- och kaffekannor. Dessa hade ursprungligen lanserats av en av fabrikena i Rönne som ett enklare efterliknande av den engelska jaspervarans dekor och sedan spritt sig till de övriga. Ett annat karakteristiskt dekorelement var band av tunt inristade vågräta ränder runt om på utsidan av bl.a. bunkar, muggar, syltburkar och blomkrukor. — I Tillinge II:s priskurant från 1867 omnämnes för första gången dekormålning på godset under glasyren i form av ett kedje- eller guirlandliknande band i brunt eller grönt runt om på ut- eller insidan av mjölkfat och spilkumar. Som ett alternativ till piplersornamenten förekom då vid denna fabrik även målade "medaljonger" på terriner, te- och kaffekannor, blomkrukor och muggar, bestående av en rund eller oval ram av brun färg, ifylld med gröna palmett- eller droppliknande figurer, en dekortyp, som har försvunnit redan i en prislista från 1870-talet. En annan typ av dekor på terriner från Tillinge II utgjordes av påsatta ovala ramar av piplera, ifyllda med en röd, glasartad massa, en dekortyp som kan ha funnits med ännu ett stycke in på 1880-talet. Den vanligaste typen av reliefdekor på terriner från Tillinge II var dock hela tiden blomornament i vit piplera, bestående av en större blombukett mitt på kuppen och på vardera sidan av denna, ibland en enkelbladig prästkrage, men oftast en blomkrona med fyra breda och fyra små kronblad samt fem till sju prästkragar (i en del fall blomknippen) på locket. Samma stora blombukett förekom, omväxlande med ett par figurala motiv, även i Oskarshamn, oftast omgivna på vardera sidan av en mindre, dubbelbladig blomkrona (empireros) eller ett blomknippe och på locket tre likadana blomkronor eller blomknippen — det fjärde ornamentet på locket ersattes av urtaget för soppseven. — Boda kan förväntas ha använt samma typ av ornamentering som Oskarshamn och hade samma typ av hänklar. Om en terrin med dessa karakteristiska saknar stämpel, kan det därför tyda på Bodatillverkning. — I övrigt gäller om drejade terriner, att sådana från en och samma fabrik kunde variera något i fråga om bukighetens form, fotens utformning, locket större eller mindre topighet och lockknoppens form, beroende på hur olika drejare kom att utforma dem. Om en drejad terrin saknar signatur, är det därför endast hänklarnas profilmönster och — med reservation för en eller annan avvikelser — typen av ornamentering, som kan användas för identifiering. — Någon terrin från Tillinge I har inte varit tillgänglig, men om någon sådan skulle finnas bevarad är den troligen signerad.

Fram emot 1890-talet har man vid Tillinge II vidtagit en viss "uppstramning" av modeller och dekor. Sålunda har man oftast slopat brämet på mjölkfat och spilkumar och drejat dem i ett stycke utan inbuktning. Samtidigt har man bytt ut "guirland"- och "kedje"-målningen mot en heldragen bred rand i brunt på utsidan av spilkumar och insidan av mjölkfat, i sistnämnda fall kompletterad med en cirkelrund brun platta i insidans botten. Även en del andra artiklar dekorerades med heldragna, vågräta,

#### Drejade terriner:



Tillinge II, storlek 1.  
Målad dekor: Ram av brun färg, ifylld med figurer i grönt.  
(Numera i Kalmar läns museum.)



Tillinge II, storlek 2.  
Dekor: Ram av piplera ifylld med röd emalj.  
(Numera i Kalmar läns museum.)



Tillinge II, storlek 2.  
Dekor: Blomornament av piplera.



Terrin, storlek 3, sign.  
OSKARSHAMNS FABRIK W  
Obs. den lilla vita blomman på lockknoppen.

bruna ränder runtom.<sup>7)</sup> Vidare har man minskat användningen av grå- eller brunfärgad lera, och ersatt denna genom bestrykning av gulbrända föremål här och var med en uppslamning av pulveriserad järnbrunsten eller järnoxid före glasyren på sådant sätt, att det bruna vid glattbränningen mer eller mindre har flutit ut i glasyren och åstadkommit en flammig yta, som kunde bli starkt varierande även på olika exemplar av samma modell från nästan helbruna föremål till nästan helt guldgula med brunt islag endast i fördjupningar och hörn, samt alla schatteringar däremellan. (Jämför omslagets förstasida). Det bruna kunde bli mörkare eller ljusare, beroende på bränningstemperaturen. Denna karaktär hos glasyren, i en priskurant från 1890-talet kallad "mahognilik emalj", var speciell för Tillinge II. Senare betecknades sådana föremål som "målade". I priskuranter före 1885/90 har "målade" betecknat enbart rand- eller figurmålning. — Bodas motsvarighet till brunflam-målningen var dels en svagt flammig svartbrun glasyr, dels en vertikalt randad glasyr med mörkare och ljusare, bruna ränder.

Fabrikenas tillverkning omfattade alltifrån början främst olika slags hushållsgods, från bunkar, mjölkfat, spilkumar och syltburkar till te- och kaffekannor och soppterriner, allt i flera storlekar, men dessutom leksaksserviser och från 1860-talet, som förut nämnts, även små djur i massiv lera, såsom kor, hästar, höns m.fl. Från 1880-talets slut eller början av 1890-talet gjorde man sparbössor i form av hundar, katter, ankor och andra djur samt i form av en gubbe, som tycks vara en omarbetning av en s.k. figurmugg. Dessa sparbössor var vid Tillinge II brunflamglaserade, medan de vid Boda lär ha gjorts både i målade terracotta och glaserade dels helt gula, dels med en fläckvis anbragt mörkbrun målning under glasyren. — Vidare gjorde fabriken sparbössor i form av röd- eller gul-lackerade äpplen och päron, som likaså blev en stor artikel. Tidigare omnämner priskuranterna endast en drejad sparbössa.

En särskilt uppmärksam artikel var korgflätade fat och assietter, varav Boda hade en särskilt stor produktion, lätt igenkännlig genom sin täta flätning med tunna strängar och under senare decennier en jämnt gyllenbrun färgton eller en svagt flammig, svartbrun glasyr. Tillinge hade en "rakare" och glesare flätning med kraftigare strängar. (Det förekom även varianter med flata strängar.) En annan särskiljande detalj kan vara fotens undersida, som vid Tillinge II ofta är sfärisk, vid övriga fabriker rak. Utom fat och assietter gjorde Boda även ett par typer av högre, glesare och mera korgformade skålar. Från Oskarshamn finns flätade fat i ett mycket lätt, vitgult gods, som förekom även vid Tillinge I.

Under tidigare decennier gjorde man bl.a. vattenkaraffiner (vattenkylare) i terracotta, dvs. bränt, oglaserat gods. Vid Tillinge II togs terracottan upp i



Osignerad terrin, storlek 2,  
i brun lera, sedd från två sidor.  
Oskarshamns-typ men kan vara Boda.



Osignerad terrin, storlek 3,  
fotograferad 1987 på auktion i Kåremo,  
någon mil söder om Boda,  
varifrån den sannolikt härrör.



Ovan: Mjölkfat, storlek 1, av äldre, och storlek 4, av senare typ från Tillinge II. Däremellan en blomkruka.  
T.v. Mjölkfat, storlek 4, från Boda.

<sup>7)</sup> Vid Bodafabriken har man däremot bibehållit den kedje- eller guirland-liknande randmålningen och har använt den även på frukt- och brödfat.

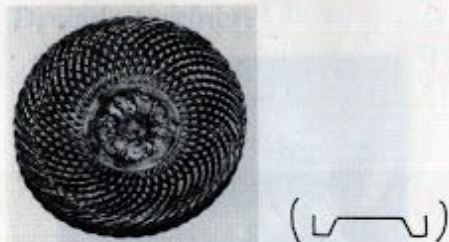
ökad utsträckning i början av 1900-talet i form av urnor, blomampor, ljusskålar m.m., som utformats av sonen i familjen Harald H., påverkad dels av den då rådande jugendstilen, dels av det allmänna intresset för fornnordiska stilelement. Dessa artiklar blev vanligen bronserade i olika nyanser eller också målade i svart eller grönt. Samtidigt framställde han bl.a. blomvaser och ytterblomkrukor med olika, färgade glasyrer, t.ex. rött eller grönt, men dessutom ofta med flera färger på samma föremål, som vid glasyrbränningen flöt samman till en marmorering (s.k. rinnande glasyr). En del modeller försågs även med en på olika sätt grängad eller mönstrad yta. För färglaserade varor användes benämningen "majolika". Boda tycks inte ha tillverkat terracotta i nämnvärd utsträckning men däremot majolika med bl.a. en vertikalt randad glasyr i grönt och rödbrunt. Ifrågavarande (numera) så kallade "blymajolika", som hade tagits upp på olika håll, innebar i och för sig ingen ny teknik, då man använde samma glasyr som tidigare men nu tillsatt med olika färgstoffer. (Färgtillsats, som gav en mörklila glasyr, hade i någon utsträckning förekommit även långt tidigare.) — Omkring 1908—1910 hade man börjat använda även matta och halvmatta glasyrer, varpå ett par exempel från Tillinge visas i efterföljande bildmaterial (omslagets fjärdesida).

(Vid sidan av lergodset tog man i början av 1900-talet även upp tillverkning vid Tillinge II av statyetter, byster och porträttreliefer i gips efter populära konstverk, t.ex. Per Hasselbergs "Grodan" och "Gosse med groda", porträttbyster och reliefporträtt av Goethe, Liszt m.fl., dvs. samma modeller, som en del porslinsfabriker framställde i parian. De blev antingen bronserade eller fick behålla gipsets vita färg. Formar till sådana levererades från Tyskland.)

Bilden av tillverkningen kan kompletteras med några mängduppgifter. En bevarad ackordslista från Tillinge II för sex drejare och en formare år 1900, ett medelgott år, upptar bl.a. följande stycketal för det året<sup>8)</sup>:

Spilkumar	olika storlekar	28.638 st
Mjölkkfat	" "	18.617 "
Flatbottn. bunkar	" "	11.139 "
Syltburkar	" "	9.390 "
Muggar	" "	8.872 "
Blomkrukor	" "	4.338 "
Karotter	" "	1.910 "
Lövform. fat o. assietter	" "	1.617 "
Krukor med lock	" "	973 "
Te- och kaffekannor	" "	586 "
Terriner	" "	532 "
Sparbössor,		
djur	6.865	
äpplen	4.280	11.145 "
Leksaker		
barnkoppar m. fat		12.850 "
barnmuggar		2.634 "
m.m.		

8) Från övriga fabriker har inga räkenskaper funnits att tillgå.



Flätat fat med svartbrun glasyr från Boda.



Flätat fat med brunstensglasyr från Tillinge II.



T.v. kylkaraff i terracotta från Oskarshamn och t.b. d:o från Tillinge II. Sistnämnda har i detta undantagsfall fått dekormålning (som är skadad). Däremellan en smörkylare från Tillinge II.

#### Tillverkningens omfattning.

Sammanlagt upptar denna ackordslista 121.656 st. föremål. Härtill kommer korgflätade saker, leksaksdjur m.m. samt sådant som kan ha tillverkats på särskild beställning efter förlagor, som kunder kan ha sänt in.

Antalet anställda var vid Tillinge II som mest ett trettiotal och vid Boda som mest tolv till femton. Man hade både manlig och kvinnlig arbetskraft.

Fabrikernas produkter hade snabbt fått stor spridning genom grossister och handlande runt om i landet. — Som exempel på hur de såg på sin tillverkning kan man citera reklamuttrycken i ett par priskuranter från Tillinge II, exempelvis: "Vackra, starka kärl" eller "Prima hushållskärl och leksaker". Man lade alltså vikt vid kvalitet, form och finish men med en rent saklig och onostalgisk syn på sin keramik såsom varande en bland andra hantverksbetonade industriprodukter för prydnad eller praktiskt bruk i hemmet. Det är till deras egenskap av fungerande sådana, karakteristiska för sin tid, som samlarintresset knyter sig.

Den illustrerade priskurant från Tillinge II, som här i slutet återges i faksimil och vars första upplaga tillkom omkring 1905, visar det standardsortiment, som vid denna tid var i tillverkning vid fabriken. Boda hade ett likartat sortiment, med undantag för terracottan och gipsfigurerna, men med delvis andra varianter av resp. produkter och med ett större inslag av korgflätade saker samt av modeller från Tillinge I. Man gjorde dessutom i Boda under senare tid ljusstakar i olika modeller.

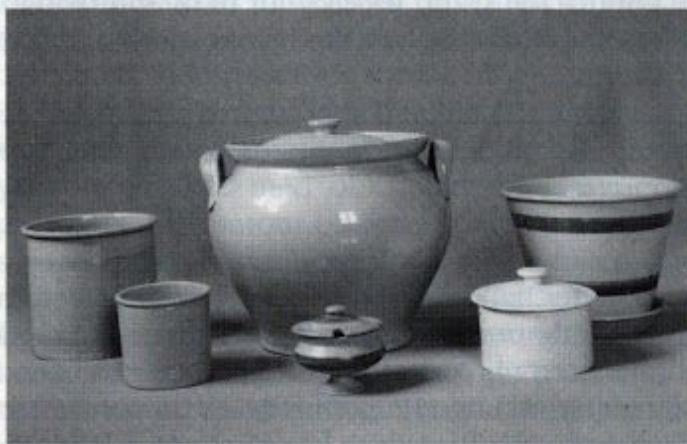
Urvalet av föremål, som här visas i foto, har varit beroende av tillgången till föremål, som förf. har fått tillfälle att själv fotografera eller låta fotografera. Undantag är sådant, som är överfört från färgfoton i Nils Baumgardts ovannämnda arbete, vartill han vänligen har givit sitt tillstånd. Han har dessutom tillhandahållit foton på Boda- och Oskarshamnsfabrikerna. — Fajansföremålen har funnits på olika håll och fotograferingarna har skett vid skiftande lokal- och ljusförhållanden, varvid kraven på bildkvalitet delvis har måst vika för fotonas värde som dokument.

#### Dokumentariskt underlag

för ovanstående framställning, vad gäller fabrikernas historia, har i huvudsak varit: Bolagskontrakt för Oskarshamns fabrik, daterat 8.5.1863, vari även omnämnes ett kontrakt för Tillinge fabrik av 17.9.1858; bolagskontrakt för Tillinge nya Fabrik samt dess journal och huvudbok 1865—ca 1900; familjehistorik, nedtecknad 1919 efter Amalia Hammers berättelse; en släktutredning "Carl Erasmi Dam, hans släkt och hans fajansfabrikation" av Nils Baumgardt, 1987; (Ovanstående dokument är omnämnda i föregående text.) Bornholms Historiske Samfunds årsskrift "Bornholmske Samlinger." 1980, utredning över fajansfabrikerna i Rønne av cand.mag. Bodil Tornehave, innehållande bl.a. uppgifter, som berör personer vid de svenska fabrikerna. Fru Tornehave har dessutom lämnat värdefulla uppgifter därutöver, för vilka författaren är henne stort tack skyldig. — Till ovanstående kommer naturligen ett visst eget vetande, som under årens lopp förmedlats av äldre generationer.

När det gäller produkterna, bygger framställningen dels på priskuranter från Tillingefabrikerna och Boda fr.o.m. 1859, dels på studier av föremål och av bilder av föremål från de olika fabrikerna jämte iakttagelser vid Tillingefabriken under dess sista period. Framställningen gör inte anspråk på att vara uttömmande — man gör av och till nya upptäckter.

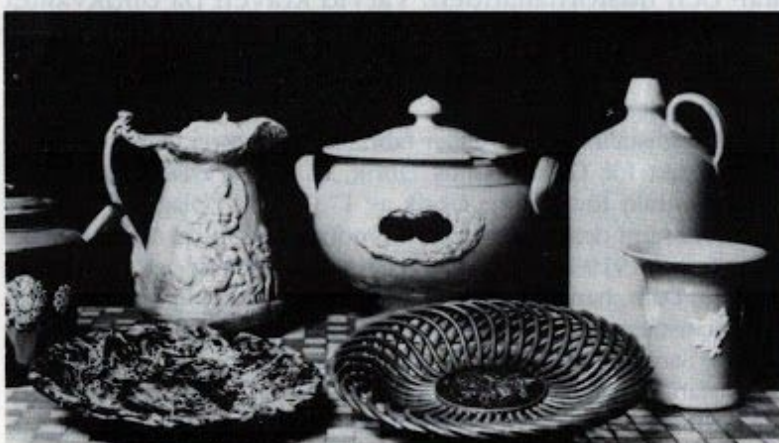
TILLINGE



Tillinge II: Två syltburkar, lock-kruka, därframför ett senapskar med brun rand, smörask i vit lera samt en "rak" blomkruka med bruna ränder.



Tillinge II: Tre spilkumar i olika storlekar, fiskfat med brun randning, pudding-form.



Tillinge I: Flätat fat med lilabrun glasyr. (Obs. den vänstersvängda flätningen.)  
Tillinge II: Brunstenglaserat fruktfat, reliefkanna av grå lera med skadat lock, terrin med "medaljong" av piplera och röd emalj, krus, blombägare. (Faten, reliefkannen och terrinen numera i Kalmar läns museum.)

Denna och närmast följande tre sidor visar i foto produkter från Tillingefabrikerna, varav 2 st. från Tillinge I. Ytterligare några från denna fabrik har visats på sid 9.

TILLINGE



Tillinge II: En sats brunstenglaserade tekannor, storlek 1—3, och en kanna i brun lera av äldre tillverkning. — Modellen betecknas i gamla prislistor även som "kaffekanna, låg modell".



Tillinge II: En sats brunstenglaserade löv-assietter i tre storlekar.



Flertalet föremål på denna sida är utförda med brunstenglasyr och visar exempel på det individuella utfallet vid detta glasurförfarande.



Tillinge II: Drejad tillbringare och handkanna. — Observera det mycket olika utfallet av brunstenglasynen.



Tillinge II: Fr.v. senapsburk och sockerskål med klar glasyr, formpressad tillbringare med brunstenglasyr, terrin med klar glasyr, lövassiett i grå lera och brunstenglaserad karott.



Tillinge II. Ovan t.v. Gul kaffekanna med målad dekor i brunt och grönt på kuppan och locket, därefter en "spetsformad" blomkruka och en gul kaffekanna, som varit skadad och försetts med lock av grå lera. (En avslagen grepe bar i antikbandeln ersatts med en felaktigt formad d:o i ett konstmaterial. — Sådana lagningar träffar man någon gång på i bandeln, liksom att föremål kan ha "fräsbats upp" genom vernissning.)

Som dekor på kaffekannor användes alternativt även figurerna "Dagen" och "Natten".



Tillinge II: Sparkatt och flätat fat med brunstenglasyr, kaffekanna av svart lera, skålfot av grå lera.

Tillinge I: Brunglaserat pennfat.

Tillinge II: Plaketter i pressad terracotta av olika färgade leror: Övre raden: 2 st. med klassiskt motiv och en med fabriken egen relief av Borgholms slottsruin. Blomburk av vit lera, varvad med rödfärgad d:o.

Undre raden: Medaljonger med motivet "Årstiderna" inpressat i godset mot röd botten.



Tillinge II: Sparbössor i form av en katt och en vitlackerad gris; skämtgubbe i terracotta, äggkopp, några leksaksdjur samt delar till fyra olika leksaksserviser i gul, vit och gråbrun lera.



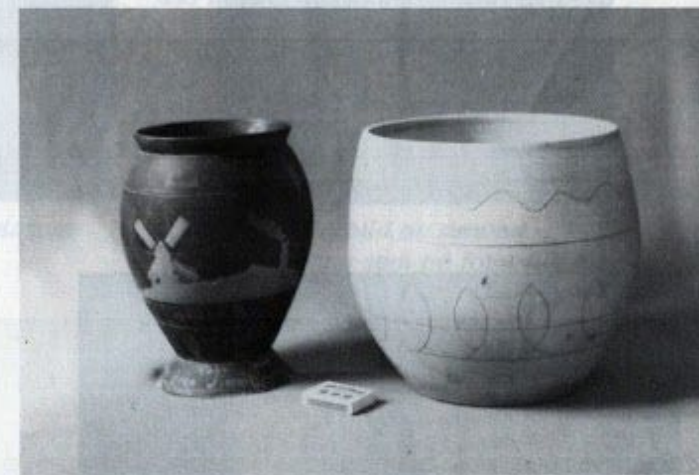
Terracotta blev modern omkring sekelskiftet 1900. Den utfördes oftast kallmålad i svart eller grönt eller bronserad i olika nyanser.



Tillinge II: Foto från omkring 1910 på några ännu obrända föremål.



Tillinge II: Blomampel med sländor i relief, vykortsskål med klassisk relief, ytterblomkruka, skål med ljusbällare. Mörkgrön, brun, grå resp. svartgrön bronsering.



Tillinge II: Svartmålad urna med siluett av fabriken i gult. Urna i obehandlad gul lera med ristad dekor. Höjd 24 cm.



Tillinge II: Grönmålad urna med ristad dekor. Höjd 24,5 cm.

## OSKARSHAMN och BODA

Denna och närmast följande två sidor visar föremål från Oskarshamns- och Boda-fabrikerna. Flertalet bilder är hämtade ur Nils Baumgardts förut omnämnda arbete. Dessa är markerade med "N.B.". Då någon annan än han själv har tagit bilderna, har fotografens namn angivits särskilt.



Boda: Mugg med piplersornament. (Foto Bernt Åblund)



Boda: Tillbringare med blomornament. (N.B. — Chr. Hardell)



Boda: Frukttfat med målad randdekor i brunt och grönt. (N.B.)



Boda: Spilkum i typisk modell och med randdekor i brunt och grönt. (N.B.)



Boda: Kruka och syltburk av oblandad gul lera. Tillbringare med svart glasyr. (N.B.)



Osignerad terrin av brun lera, fotograferad 1988 hos Emå Antik i Fliseryd. Ytterligare två ex. (i gul lera) av denna modell är kända, inköpta inom Kalmar län. Detta antas därför vara Bodas formpressade terrinmodell, i synnerhet som det är känt, att Boda i annat sammanhang har använt en liknande lövslinga som dekor.

## OSKARSHAMN och BODA



Oskarshamn: Kaffekanna i brun lera, "bög modell". Samma modell säkert använd även vid Tillinge I och i Boda. (N.B. — O-bamns stadsarkiv.)



Boda: Blombälgare i rödlera, sign. B.F.



Boda: Blomkruka med figural piplersdekor. (N.B. — Chr. Hardell)



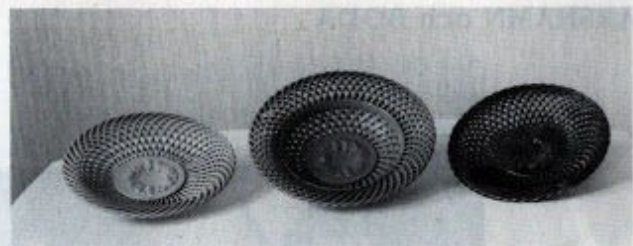
Boda: Kaffeservis med piplersdekor på alla delarna. Kannan är av s.k. "låg modell". (N.B. — Chr. Hardell)



Boda: Närbild av samma kaffekanna som på fotot till vänster. (N.B. — Chr. Hardell)



Boda: Delar till leksakservis. (Skålen och tekanan upptill är av ordinarie storlek och anger skalan.) (N.B. — Gösta Baumgardt)



Oskarshamn: Flätad assiätt i vitgult gods och "dubbelflätad" skål i grå lera.  
Boda: Svart-brunglaserad assiätt.



Skålfot i ljusgrå lera från Oskarshamn, som i efterband har försetts med en genomborrad vanlig skål med låg fot från Boda, fastnitad med en metallklämma, vilket säkert inte utförts vid fabriken.



Boda: Handkanna, karaff av "etrurisk" modell (i detta fall glaserad) samt en genombruten skål. (N.B.)



Boda: Karaff med brun rand (här glaserad), tekanna med pipersornament, flätad skål, puddingform, tillbringare med vertikalt randad brun glasyr samt en kruka av mindre storlek. (N.B. — Gösta Baumgardt)







Boda: Samma flätade skål som på fotot till vänster, sedd uppifrån. (N.B. — Gösta Baumgardt)

PRISKURANT













Från





















Adress: **Zimmernabben.**









	Kr.	öre		Kr.	öre
			<b>Inv. mått:</b>		
Ampel, terra kotta .....	1	75	Nr 1 höjd 12 bredd 16 cm.		
D:o majolika, (grön eller röd) .....	3	85	" 2 " 10,5 " 14 "		
			" 3 " 9 " 11,5 "		
			" 4 " 7,5 " 9,5 "		
			<b>Blomkruka, Nr 1</b> .....	1	10
			" " 2 .....	—	85
			" " 3 .....	—	65
			" " 4 .....	—	40
			" Nr 1 oglaserad med röda ränder ...	1	20
			" " 2 " " .....	1	—
Asjätt, Nr 1 målad .....	1	10	" " 3 " " .....	—	70
" " 2 " .....	—	75	" " 4 " " .....	—	45
" " 3 " .....	—	40	" " 1 " utan " .....	1	—
" " 4 " .....	—	30	" " 2 " " .....	—	75
			" " 3 " " .....	—	45
			" " 4 " " .....	—	25
					
			<b>Blombägare, Nr 1</b> .....	—	65
			" " 2 .....	—	40
			" " 1 (majol. grön eller röd)	1	30
			" " 2 " .....	1	10




















Alla kärl, där ej "målad" står utsatt, äro gula.

	Kr.	öre		Kr.	öre
	Inv. mått:				
Nr 1 höjd 12 bredd 16,5 cm.			Mjölkkfat, Nr 1 3 liter .....	2	45
" 2 " 11,2 " 14 "			" " 2 2,3 " .....	1	30
" 3 " 9,5 " 12,5 "			" " 3 1,3 " .....	1	30
" 4 " 8 " 10,5 "			" " 4 0,9 " .....		55
Blomkruka, Nr 1 med orn. och målning...	1	30			
" " 2 " " " .....	1	10			
" " 3 " " " .....		85	Fruktfat, Nr 1 måladt .....	1	10
" " 4 " " " .....		65	" " 2 " .....		85
" " 1 " gul " .....	1	20			
" " 2 " " " .....	1	—			
" " 3 " " " .....		75	Handfat, Nr 1 .....	1	60
" " 4 " " " .....		55	" " 2 .....	1	25
Grön, majolika Nr 1 .....	3	30	" " kanna, målad .....	1	45
" " " 2 .....	2	30			
" " " 3 .....	1	75			
" " " 4 .....	1	30	Kaffekanna, målad .....	2	50
Alla sorters blomkrukor säljas helst i hel sats (= ett st. af hvarje nummer.) Då endast de större numren önskas höjes bruttopiset med 5 öre pr st.					
			Bunke, Nr 1 3 liter .....	2	50
" " " 2 2,3 " .....	1	30	" " 2 2,3 " .....	1	30
" " " 3 1,3 " .....	1	70	" " 3 1,3 " .....	1	70
" " " 4 0,9 " .....		65	" " 4 0,9 " .....		65
					
Cigarrlägg, Nr 1 målad .....		65	Cigarrlägg, Nr 1 målad .....		65
" " 2 " .....		25	" " 2 " .....		25
" Fisk " .....		55	" Fisk " .....		55

	Kr.	öre		Kr.	öre
					
Tekanna, Nr 1 målad .....	2	40	Korg, flätad af brun lera .....	2	75
" " 2 " .....	1	65	" " " gul " .....	2	75
" " 3 " .....	1	30			
					
			Kruka, med lock, Nr 1 5 liter .....	5	85
Kaffekopp, med fat, ..... pr duss.	4	50	" " " " 2 4 " .....	4	80
" " (med ornam.) " .....	5	40	" " " " 3 2,5 " .....	2	70
" " Nr 1 för barn " .....	3	70	" " " " 4 1,3 " .....	1	70
" " " 2 " " .....	3	80			
					
			Mathämtare, .....	4	—
Karott, Nr 1 1,5 liter .....	1	20			
" " 2 0,8 " .....		75			
" " 3 0,7 " .....		65			
" " 4 0,4 " .....		45			
" " 5 0,2 " .....		35			
" " 1 målad .....	1	45			
" " 2 " .....	1	—			
" " 3 " .....		85			
" " 4 " .....		55			
" " 5 " .....		40			
" " 1 gul rund .....	1	20			
" " 2 " " .....		75			
" " 3 " " .....		55			
" " 4 " " .....		40			
" " 5 " " .....		35			

	Kr.	öre		Kr.	öre
					
Mugg, Nr 1 ..... 1,5 liter	—	75	Saltkar, .....	—	26
" " 2 ..... 1,1 "	—	65	Senapskar, med lock, .....	—	44
" " 3 ..... 0,8 "	—	55			
" " 4 ..... 0,4 "	—	25			
" " 1 med ornament ..... 1,5 "	—	85	Smörask, Nr 1 med lock, .....	—	57
" " 2 " " ..... 1,1 "	—	75	" " 2 " " ..... .....	—	35
" " 3 " " ..... 0,8 "	—	60	" " 1 " " med rand, .....	—	65
" " 1 med orn. och måln. ... 1,5 "	1	—	" " 2 " " " " " " .....	—	44
" " 2 " " " " " " " " ... 1,1 "	—	85			
" " 3 " " " " " " " " ... 0,8 "	—	65			
" " 4 " " " " " " " " ... 0,4 "	—	33	Smörask, pressad, .....	1	50
			Sockerskål, " .....	—	33
Nattkärl, Nr 1 .....	1	55			
" " 2 .....	1	10	Spilkum, Nr 1 2,5 liter .....	1	55
" " 3 .....	—	75	" " 2 2 " " .....	1	20
			" " 3 1,5 " " .....	—	85
Puddingsform, Nr 1 2 liter .....	2	40	" " 4 1 " " .....	—	55
" " 2 1,2 " " .....	1	75	" " 5 0,8 " " .....	—	40
" " 3 0,7 " " .....	1	10	" " 6 0,5 " " .....	—	28
" " 4 0,3 " " .....	—	65	" " 7 0,3 " " .....	—	20
Geléköpp, Nr 1 .....	—	30	" " 1 2,5 " " } med hvita	2	20
" " 2 .....	—	25	" " 2 2 " " } eller röda	1	75
			" " 3 1,5 " " } blommor	1	30
			" " 4 1 " " } .....	—	85
			" " 5 0,8 " " } .....	—	65
			" " 6 0,5 " " } .....	—	44
			" " 7 0,3 " " } .....	—	33

	Kr.	öre		Kr.	öre
					
Spilkum, med rand Nr 1 2,5 liter .....	1	65	Terrin, med lock, gul, Nr 1 5 liter .....	3	85
" " " " 2 2 " " .....	1	30	" " " " " 2 3,5 " " .....	3	40
" " " " 3 1,5 " " .....	1	—	" " " " " 3 2,5 " " .....	3	—
" " " " 4 1 " " .....	—	60	" " " " målad " 1 5 " " .....	4	60
" " " " 5 0,8 " " .....	—	44	" " " " " 2 3,5 " " .....	4	—
" " " " 6 0,5 " " .....	—	33	" " " " " 3 2,5 " " .....	3	50
" " " " 7 0,3 " " .....	—	22			
			Tobaksask, målad .....	1	75
Spotlåda, målad .....	1	20			
			Syltburk, Nr 1 4,3 liter .....	1	55
Syltburk, Nr 1 4,3 liter .....	1	55	" " 2 2,5 " " .....	1	10
" " 2 2,5 " " .....	1	10	" " 3 1,5 " " .....	—	75
" " 3 1,5 " " .....	—	75	" " 4 0,8 " " .....	—	44
" " 4 0,8 " " .....	—	44	" " 5 0,3 " " .....	—	22
" " 5 0,3 " " .....	—	22			
			Tillbringare, drejad, målad .....	1	75
Tillbringare, drejad, målad .....	1	75	" " formad " " .....	2	50
" " formad " " .....	2	50			

Sparbössor. Målade.		Kr.	öre	Leksaker.		Kr.	öre
	Anka, .....	—	65		Kaffekanna, .....	—	55
	Elefant, .....	—	85		Terrin, .....	—	44
	Gubbe, .....	—	65	Djur: Hund, Häst, Ko, Tupp, Anka, Får ...	—	20	
	Hund, .....	—	65	D:o: Hund, Gris .....	—	30	
	Katt, .....	—	55	D:o: Tjur, Häst .....	—	40	
	Stork, .....	—	65		Handfat, Bunke .....	2	20
	Struts, .....	—	65		Mugg, Potta, Snipa, .....	2	20
	Äpple, rödt .....	—	55		Kruka, Ämbar, .....	2	20
	Päron, gult & rödt .....	—	55		Äggkopp, .....	2	20
	Dufva, .....	—	85		Sockerskål, .....	2	60
	Höna, .....	—	85				
	Gris, (gul terrakotta) .....	1	20				

## Terrakotta.

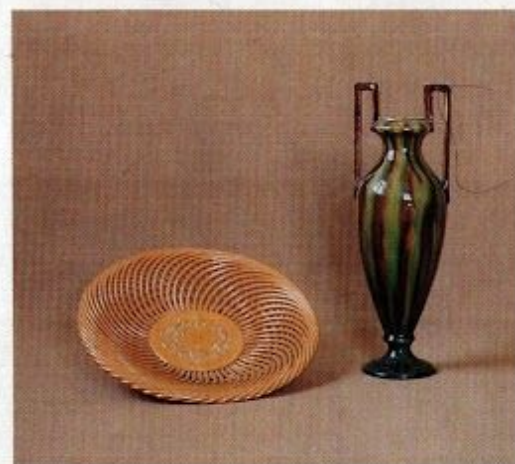
	Kr.	öre
Medaljong: (Väggprydnad, pr styck) .....	2	20
D:o pr sats (= 4 st.) röd .....	7	50
Dekorationsfat:		
(gul terrakotta) 12 cm. diameter	—	30
" " 13 " "	—	34
" " 15 " "	—	50
" " 18 " "	—	75
" " 19 " "	—	80
" " 20 " "	—	95
Katt: (grå terrakotta) .....	—	40
Korg " .....	—	55
Redägg (balägg hvita) .....	—	20
Gubbe (skämtartikel) .....	—	25

*Dessutom tillverkas:*

Blomkrukor, Vaser, Urnor m. m. i majolika och målad terrakotta samt Byster, Statyetter, Plaketter m. m. i gips, hvarå prisuppgifter och afbildningar sändas på begäran.

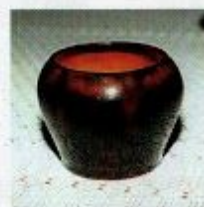
Emballage debiteras till själfkostnadspris.

**Majolika**  
är en beteckning, som vid fabriker av detta slag användes om produkter med färgtillsatser i glasyren, såsom rött, grönt osv., vilket blev vanligt omkring sekelskiftet 1900. Här visas bl.a. några exempel på sådan glasyr.



Flätat fat av ljust gyllenbrunt gods med klar glasyr och vas i empire-stil med majolikaglasyr.

BODA



Liten jugendskål med invändigt klar och utvändigt brunflamdig glasyr. (N.B.)



Blomvaser med randad glasyr i grönt och rödbrunt. (N.B. — Cbr. Hardell.)



Ljusstake i rokoko-stil och blombägare av 1800-talsmodell med majolikaglasyr. (N.B. — Cbr. Hardell.)

TILLINGE II

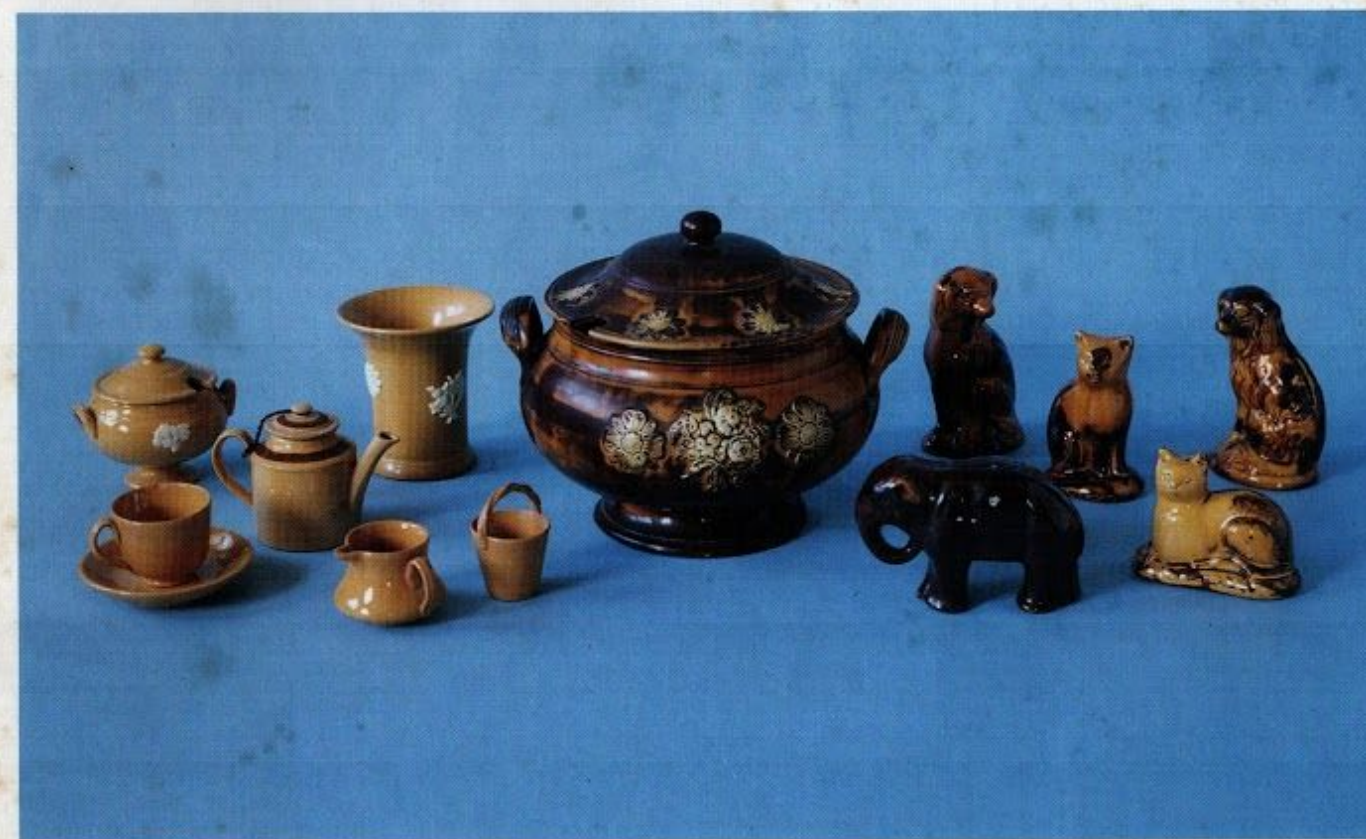


Päron-sparbössa och blomkruka med fläckig majolikaglasyr samt filbunkeskål och blomvas med enfärgad, grön glasyr.



Blomvas med "rinnande", halv-matt, beige-färgad glasyr; liten blomburk av vit terracotta, varvad med rödfärgad d.o, tändsticksställ i gul terracotta med tvärreflad kupp och röd målning; blomvas av vit lera med ljusblå dekormålning under glasyren; grängad blomkruka med marmorerad glasyr samt liten vas med matt, ljusröd glasyr.

# GAMMAL BRUKS- OCH PRYDNADSKERAMIK Från Öst-Småland



om Tillinge, Boda och Oskarshamns  
fajansfabriker 1858—1928 samt deras  
produkter och fabriksstämplar

av Karl Hammer